

dažnai ir jai pačiai liepdavo parašyti įsakymą ir drauge su vokiečių pareigūnais, įskaitant ir žandarmerijos vadovus, pasirūpinti kanceliariniais dalykais.

Apklausiama po karo, Liselotte Meier negalėjo prisiminti, ar ji davė įsakymą sušaudyti šešiolika žydų darbininkų, kurie pavėlavo į darbą – dėl to vėliau ji buvo apkaltinta parašiusi šį įsakymą. Per slaptus susitikimus, kuriuose planuotas masinis sušaudymas, Meier darydavo užrašus ir su saugumo policija (SD), vietos žandarmerija, vietos meru ir komisaro pavaduotoju „žydų reikalams“ koordinuodavo judėjimą. Tačiau ką rašyti popieriuje, buvo apgalvota. „Kada vyks žydų akcijos, nedaug kas užrašyta – tai buvo visiškai slapta“, – tvirtino Meier vėliau. Jos viršininkas pasakydavo vietos policijos vadui ir biuro personalui, kada ir kur turi būti iškastos duobės.

Prestižinį biuro antspaudą Meier laikė savo stalčiuje; tai reiškė, kad ji galėjo pasirašyti už komisarą. Oficialus antspaudas buvo tam tikros formos, panašiai kaip darbuotojo tapatybės kortelė (vadinamoji auksinė), ir galėjo būti gyvybę saugančiu biurokratiu įrankiu. Žydai vienintelis būdas išvengti sušaudymo duobės, išskyrus pabėgimą ar savižudybę, buvo gauti paskyrimą dirbti. Komisaras ir jo darbuotojai turėjo įgaliojimus nustatyti, kas yra ir kas – nėra žydas.²⁶ Jie nusprendavo, ką žudyti, o ko pasigailėti.

Sekretorės, dalyvaujančios atrenkant žydų darbininkus ir išduodavusios tapatybės korteles, turėjo savo favoritų; vienas iš Meier pamėgtųjų buvo žydas kirpėjas, ateidavęs į jos butą. Šis kirpėjas buvo naudingas žydas, o dauguma kitų, pasako jos, *Dreck* – atmatos, šiukšlės. Slanime (dabar Baltarusija) kita ypatinga rajono komisaro asistentė sekretorė – Erna Reichmann – stovėjo priešais dviejų tūkstančių žydų, atvartų sušaudyti, koloną. Žydai darbininkai buvo išstumiami iš eilės vadovaujantis formaliu sąrašu, kurį ji su kolegėmis buvo išspausdinusi, arba pasirenkami čia pat vietoje. Reichmann pastebėjo žydę, kuri „nebuvo baigusi megzti jai megztinio“, tad šią moterį iš kolonos pašalino.²⁷

Bet ir nagingi žydų darbininkai, nacių manymu, buvo visiškai beverčiai. Nuvertinti ir netekę žmogiškojo orumo, žydai tapo vokiečių prižiūrėtojų vergais ir žaisliukais. Žydų žudymas Lydoje virto pasismaginimu kaip kiškių medžioklė. Štai ką pasakojo vienas žydų prižiūrėtojas:

Per Lydą į žudynių vietą varomi žydai. Vokiečių sargybiniai – pareigūnė ir civiliai – tikriausiai renkami darbininkus ar tinkamus žydų daiktus. 1942 m. kovo mėn.

Landesarchiv, Speyer Collection.

Vieną sekmadienį visi Lydos žydai buvo išvaryti į gretimus miškus iš krūmų baidyti kiškių ir varyti į medžiotojus. Šiam darbui atrinkta keli šimtai vyrų, ir žydai, drebdami nuo šalčio ir iš baimės, kas gi dabar bus, nubrido keliu per gilų sniegą. Staiga pasirodė kelerios rogės, kuriose sėdėjo Hanwegas, jo darbuotojai, vyresnieji pareigūnai ir moterys, įsisupusios į nuostabius kailinius. Visi buvo girti, sudribę ant sėdynių, glėbesčiavosi ir šūkavo, iš tolo griaudėjo jų juokas. Rogės prašvilpė tarp eilių, riksmi vis garsėjo. Sulaukėję vokiečiai tyčiojosi, juokėsi iš žydų, tuos, kurie buvo arčiau, perliedavo rimbu. Vienas girtas karininkas nusitaikė medžiokline šautuvu ir ėmė šaudyti žydus pašėlusiam saviškių malonumui. Kulkos pakirto keletą ėjikų, ir jie sukniubo kraujo klane.²⁸

Po karo Meier prisipažino, kad su bendradarbiais dalyvavo tose sekmdienio išvykose ir medžioklėse. Žydai tapo lengvu taikiniu, ir tai teikė pasitenkinimą netaikliams, dažnai apsvaigusiems šauliams. Išsekę, prastai mintantys žydų darbininkai lėtai kiūtindavo per sniegą. Jų juodos figūros

išryškėdavo baltame žiemos fone. Keli laimingieji išvengė vokiečių kulku ir pasislėpė miško priedangoje. „Mus išgelbėjo medžiai, – vėliau Lydoje pasakys išsigelbėjęs žmogus. – Pasislėpėme tarp šakų, ir mūsų nepamatė.“²⁹ Meier negalėjo įsivaizduoti, kad po dvidešimt metų Lydos žydai vėl pasirodys, ją atpažins ir apkaltins.³⁰

Holokausto istorikai dažnai nagrinėja pirmąją žudynių bangą Sovietų Sąjungoje, kurią sukėlė motorizuotieji saugumo daliniai, vadinamieji *Einsatzgruppen*.³¹ Baigiantis 1941 m., šie elitiniai žudikų būriai buvo sušaudę netoli penkių šimtų tūkstančių sovietinių žydų. Šio bjauraus darbo dokumentavimas buvo toks išsamus, kad po karo amerikiečiai kaltintojai prieš vadovaujančius *Einsatzgruppen* narius pradėjo specialų Niurnbergo procesą. Tačiau nedaug kas buvo pasakyta apie tuos, kurie spausdino šiuos

L. Meier – „Frau Apfelbaum“ su šautuvu Lydos miškuose.
Landesarchiv, Speyer Collection.

Einsatzgruppe A sudarytas karstais išpieštas žemėlapis su galutiniais 1941 m. nužudytų žydų skaičiais. *United States Holocaust Memorial Museum, Thomas Wartenberg.*

prakeiktus holokausto įrodymus. Į *Einsatzgruppe A* buvo paskirta bent trylika mašininkų.³²

Viena iš jų vėlyvą 1941 m. vasarą ir rudenį atidžiai spausdino, ką diktavo jos viršininkas Waltheris Stahleckeris, kol žydų, komunistų ir psichikos ligonių, kurie turėjo būti sušaudyti Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Baltarusijoje, skaičius pasiekė 135 567. Ji padėjo spausdindama, kopijuodama ir oficialiai patvirtindama 143 lapų ataskaitą, kuri iš *Einsatzgruppe A* būstinės Rygoje turėjo būti išsiųsta į Berlyną. Prie galutinės 1942 m. sausio mėn. Stahleckerio ataskaitos Heydrichui buvo pridėtas specialus žemėlapis, kuriame vaizduojama, kad Rytuose galutinis sprendimas jau

beveik baigtas. Kiekviename regione nupieštas karstas ir ant jo užrašytas galutinis nužudytų žydų skaičius.

Gavusiems Stahleckerio ataskaitą nereikėjo vargti skaitant kiekvieną sakinį. Pakankamai išpūdingi skaičiai ir nupiešti karstai aiškiai išreiškė žudymo apimtį. Moterys, dirbančios SS biuruose, parengė tūkstančius tokių ataskaitų lapų, jų gaudavo Berlyno valdyboje ir dažnai išsiuntinėdavo reicho agentūroms.³³

Himmleris suprato, kad moterys yra svarbi darbo jėga vykdant genocido planus. Be bendradarbiavimo su SS kaip stovyklų sargybinėms ir vaisingoms nuotakoms, moterims buvo leista prisidėti prie elitinių teroro organizacijų specialiuosiuose pagalbinuose administratorių daliniuose. 1942 m. pradžioje Himmleris įsakė jas skirti į atsakingas pareigas ir įsteigti SS raštinės padalinį *SS-Frauenkorps*. Jis įtikino savo pavaldinius, kad moteris reikia gerbti ne tik dėl biologinio jų indėlio, bet ir dėl organizacinių savybių.

Žinomoje kalboje SS generolams, sakytoje Poznanėje 1943 m. spalio mėn., Himmleris ragino kolegas dukteris, seseris, nuotakas ir merginas siūsti į naujas elitines mokymo programas.³⁴ Remdamasis vyrų riteriškumu ir garbe, skatino susitaikyti su moterų integravimusi į darbą, nes tai būtina karui. Himmleris apsilankė mokykloje ir patikino, kad darbas SS šių naujokių moralei nepakenks; atvirksčiai, jos taps dar tinkamesnės santuokai.

Moterų darbas ir kilimas SS kėlė konfliktus ir įtampą. Johanna Langefeld, pirmoji moteris, paskirta SS superintendantė Birkenau, pasveikino Himmlerį, 1942 m. liepos 18 d. apsilankiusį Aušvice. Jos kolega Aušvico komendantas Rudolfas Hössas manė, kad Langefeld per daug užsispyrusi, ir abejojo, ar įgyvendins planus didelei moterų koncentracijos stovyklai Birkenau. Himmleris laikėsi savo – „moterų stovykloms turi vadovauti moterys“.³⁵ Jis palaikė, kai Langefeld buvo skiriama SS vyresniąja superintendantė, ir perspėjo, kad SS vyrai į moterų stovyklą neitų.

Karjeros keliai stovyklose ir kiti biurokratiniai darbai modernioje nacių valstybėje moterims atsivėrė ne kaip pavaldinėms, bet hierarchijoje, joms skirtos vadovaujančios pareigos, ir jos įgijo precedento neturinčią valdžią bei pagarbų uniformuotų vyriausybės pareigūnų statusą. Administratorės ir sargybinės, žiauriai valdyamos kalines didžiulėse koncentracijos stovyklose ar spausdindamos įsakymus vykdyti žydų bei Lenkijos, Ukrainos ir Baltarusijos civilių gyventojų, įvardytų kaip partizanai, žudynes,

Moterys SS tarnyboje. Nors jos nebuvo laikomos tikrosiomis šios organizacijos narėmis, o tik vykdančiomis pagalbines funkcijas, jų švarkus puošė SS runos.

padėjo nustatyti įprastas masinių žudynių procedūras. Savo organizacinius ir asmeninius įgūdžius jos atidavė destruktijos mašinai.

Varšuvoje slaptosios policijos sekretorės tvarkė represijų prieš Lenkijos politinius kalinius dokumentus. Kokios būdavo pasekmės? Vienas tarnautojas pasakė: „Prieškambary gulėdavo krūva aplankų, tarkim, šimtas ar pan., ir jei turėdavo būti sušaudyta tik penkiasdešimt, moteris savo nuožiūra galėdavo atrinkti. Kartais divizijos vadas sakydavo: „Vienas ar kitas turi būti sušaudytas, reikia atsikratyti to šunsnukio.“ Bet paprastai „registratorė nusprendavo, kas bus sušaudytas. Kartais kuri nors klausdavo kolegės: „Kaip manai? Šitas taip ar ne?“³⁶ Šis žvilgsnis į Varšuvos policijos departamentą pagauna esmines nacių teroro savybes: koks buvo dokumentų tvarkymas, koks užmojis, ideologinis įkarštis, rutininis atsitiktinumas ir priklausymas nuo moterų biuro darbuotojų.
